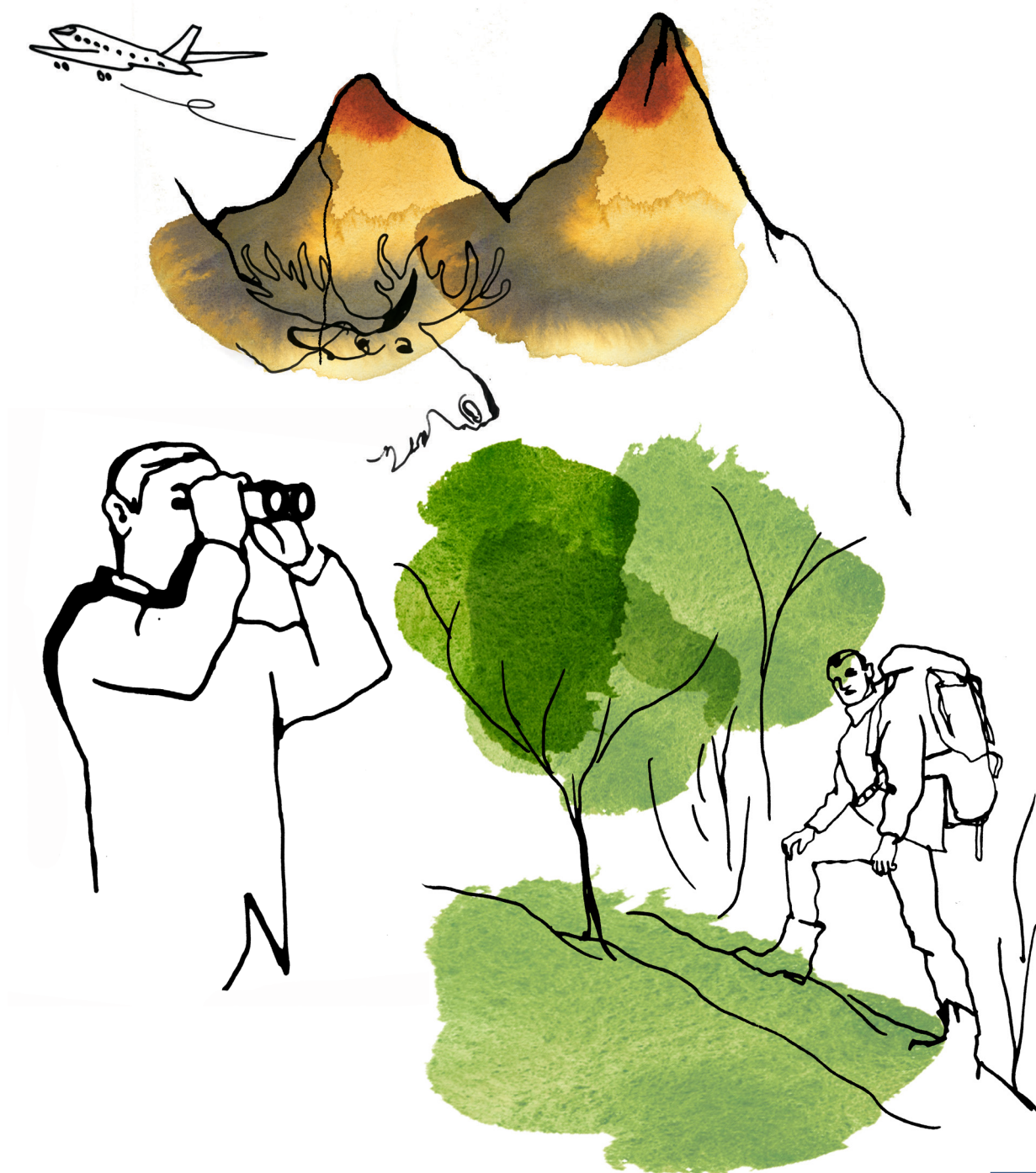

#21

NYFIKEN

Kunskapsturism som kan utveckla besöksnäringen

2022

EN RAPPORT FRÅN

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1/ INLEDNING	3
2/ VAD ÄR KUNSKAPSTURISM?	5
3/ SLUTSATSER I KORTHET	6
4/ FORSKARNAS REKOMMENDATIONER	8
5/ TVÅ RÖSTER OM KUNSKAPSTURISM	9
6/ PROJEKTET OCH RESULTAT	15
7/ OM FORSKNINGSPROJEKTET	31

1 / INLEDNING

Vilka är egentligen anledningarna till att vi reser? Nöjen, eskapism och avkoppling är starka "hedoniska" (som ger oss njutning) resemotiv som utgör ryggraden för besöksnäring och turism. Andra mer "eudaemoniska" resemotiv som lärande och personlig utveckling har hittills setts som mer perifera nischmarknader. Men en förändring är på gång.

Klimatkrisen, frågor om samhälls- och hållbar utveckling, covid-pandemin och resenärer som är mer erfarna, kunniga och medvetna än någonsin tidigare håller på att ändra efterfrågan. Resenärerna önskar upplevelser som relaterar till de värderingar de har, man vill lära sig något och utvecklas som individer.

Rapporten NYFIKEN handlar om turism som på olika sätt har lärande som syfte. Den summerar forskningsprojektet *Kunskapsturism som attraktion och resurs* som genomförts av forskare vid Centrum för turism, Göteborgs universitet. Projektet visar på att kunskap bör ses både som attraktion och som resurs för hållbar destinationsutveckling.

Studien tar sin utgångspunkt i två typer av lärande: *upplevelsebaserat* och *transformativt* (begreppen förklaras närmare i kapitel 2).

Då alltfler besökare efterfrågar lärandeupplevelser finns potential för destinationer att utveckla högkvalitativa kunskapsbaserade turismupplevelser och genom det bidra till hållbar utveckling. Kunskapsturism äger rum i både bebyggd miljö i form av museer, akvarier och djurparker, samt i natur-, kultur- och industrimiljöer som kulturarv, naturreservat och nationalparker. I rapporten ger forskarna tre exempel på upplevelsekoncept inom kunskapsturism: Biosfärområden, Marina kolonilotter och Scary seafood.

Science tourism (vetenskapsturism) är en specifik form av kunskapsturism direkt eller indirekt kopplad till forskningsverksamhet. I vissa fall kan turister och besökare också bidra till forskningen genom sitt deltagande (så kallad medborgarforskning). Det är ett sätt att demokratisera kunskap genom att öppna upp i många fall sluten forskning och expertkunskap för att ge andra möjlighet att bidra till och också påverka vetenskaplig kunskap.

Den globala utvecklingen och utmaningarna som följer av den ställer krav på nya strategier som främjar kunskapsutveckling om hållbar utveckling och kollektivt lärande. Detta är nödvändigt för att kunna transformera det globala turismsystemet till att gå i takt med FN:s Agenda 2030 och de globala hållbarhetsmålen. De omfattar att hantera hot mot både klimat och biologisk mångfald, välfärd, säkerhet och demokrati.

Genom att utveckla kunskapsturism kopplat till destinationer kan besöksnäringen bidra aktivt till ett mer hållbart samhälle. Centralt i detta är samskapande mellan olika aktörer. Det behövs en bredare och fördjupad samverkan mellan besöksnäringens medarbetare, akademien och offentlig sektor för att bygga förståelse, kunskap och färdigheter och för att utveckla koncept för kunskapsturism.

Tack

Vi vill rikta ett varmt tack till forskarna *Eva Maria Jernsand*, dr, forskare i marknadsföring och turism vid företagsekonomiska institutionen, *Maria Persson*, dr, kulturarvsforskare vid Institutionen för historiska studier och *Erik Lundberg*, dr, forskare i marknadsföring och föreståndare för Centrum för Turism som genomfört och summerat projektet.

Tack också till *Martin Larsvik*, *Tjärnölaboratoriet vid Göteborgs universitet* och *Claes Brunius*, *Statens fastighetsverk*, som låtit sig intervjuas.

Partnerorganisationer och medfinansiärer (in-kind) i projektet var Sotenäs Symbioscentrum, Uddevalla kommun, Tjärnö och Kristinebergs forskningsstationer, Vitlycke museum – Förvaltningen för kulturutveckling Västra Götalandsregionen samt Statens fastighetsverk.

Medverkande forskare Lena Gipperth, Tyrone Martinsson, Lena Mossberg och Anita Synnestvedt.

Maria Persson, Eva Maria Jernsand och Erik Lundberg, Göteborgs universitet.

Stockholm i november 2022

Stina Algotson och Eva Fohlstedt, BFUF

2/VAD ÄR KUNSKAPSTURISM?

Kunskapsturism

Kunskapsturism är turism som på olika sätt har kunskap och lärande som syfte. Området innefattar turistisk verksamhet där kunskap produceras, förmedlas och konsumeras. Turism med fokus på kunskap om exempelvis mat, natur och kulturhistoria erbjuds av ett brett spektrum av aktörer från museer, akvarier, djurparker och kunskapscenter till enskilda entreprenörer inom exempelvis gastronomi eller natur- och kulturguidning. Kunskapsturism utgör en stor del av besöksnäringens verksamheter.

Science tourism

Science tourism är turism där vetenskap, kunskap och/eller deltagande i forskning är kärnan i turistupplevelsen och reseanledningen för turisten.¹ Det kan exempelvis vara då en forskningsstation genomför visningar av verksamheten och erbjuder deltagande vid forskningsexkursioner. Besökaren kan i vissa fall också själv bidra till forskning och utveckling genom sitt deltagande (så kallad citizen science eller medborgarforskning).

Upplevelsebaserat och transformativt lärande

Upplevelsebaserat lärande understryker vikten av upplevelse, att lärandet faktiskt är mer effektivt när vi reflekterar över reella upplevelser och använder dessa för att förstå eller möta nya situationer. Det är i själva handlingen, i relation till och med omgivningen, som kunskap och lärande uppstår.

Upplevelsebaserad kunskap uppfattas som personligt viktig, den kan relatera till våra tidigare erfarenheter, väcka nyfikenhet och engagera våra känslor. Upplevelser bygger till exempel på berättelser, ritualer, symbolik, interaktion och närvaro. Upplevelser som får oss att engagera våra sinnen och som skapar personlig mening har därför större potential att bidra till lärande, helt enkelt för att erfarenheter når in i och konsumeras på ett djupare personligt plan.

Transformativt lärande utgår från att lärande sker i en pågående kunskapsbyggande process som ofta har förmåga att förändra tankar, åsikter, handlingar och världsbilder. Det krävs kritisk reflektion för att vi ska konfrontera och börja omförhandla våra övertygelser och antaganden, vilket i sin tur kan få oss att ändra våra handlingar och beteenden. Forskarna har utgått från antagandet att turismupplevelser kan bidra till transformativt lärande. Det bidrar till hållbar utveckling eftersom det ökar den personliga och kollektiva medvetenheten.

---

¹ Antologin *Tourism, Knowledge and Learning* 2022, kapitel 3.

3 / SLUTSATSER I KORTHET

Kunskapsturism och särskilt science tourism är till stor del outforskade områden som rymmer en outnyttjad potential för besöksnäringens aktörer.

Kunskapsturismens potential

Aktörer inom området kunskapsturism har möjligheter att bidra till hållbart bevarande och till utveckling av natur- och kulturmiljö.

Det finns potential att använda till exempel medborgarforskning som turistattraktion. Det skapar fördelar för flera aktörer (turister, besöksnäringens företag samt universitet och andra kunskapsproducerande institutioner) och kan utgöra en del av hållbarhetsarbetet för besöksnäringen.

Aktiviteter bör engagera och involvera besökare och gärna ge tillfällen för reflektion. Detta kan uppnås till exempel genom att förändra en guidad tur eller genom att i högre grad involvera besökaren i upplevelsen.

Framgång med varumärken och koncept

Att bygga varumärken och koncept kring platser, mat och specifika råvaror är framgångsrikt.

Scary seafood och *Marina kolonilotter* är koncept som både lockar till unika upplevelser och bidrar till lärande. Scary seafoods mål är att bidra till kunskap om hållbar produktion och konsumtion av marina råvaror och produkter och samtidigt utveckla destinationen Bohuslän. Mat och råvaror kan vara del av en hållbar destinations erbjudande som bidrar till platsens identitet och image. Besökaren får både inspiration att odla och att äta hållbart.

Biosfärområden (modellområden där nya metoder utvecklas i lokal samverkan) kan fungera som lärandestinationer och förebilder för hållbar utveckling och turism.

Vikten av skylten

Syftet med skyltning på ett besöksmål är att sprida kunskap och väcka intresse. Den hundraåriga traditionen av informationsskyltar behöver utvecklas för att skapa engagemang och bidra till besökarens lärande. Besöksmålet kan upplevas som mer meningsfullt och relevant på ett personligt och emotionellt plan, vilket stimulerar till reflektion.

Skyltar bör ses som dörröppnare för upplevelser vid ett besöksmål, snarare än som "slutstationer" för lärandet. Det behöver därför läggas mer fokus på att förstå och lära känna de besökare som tar del av informationen på skyltarna. Enkätstudier eller intervjuer kan med fördel användas för att få ökad kunskap om målgruppen.

Intressant kombination av kulturarv och nutida kultur

Vid Pilane gravfält på Tjörn har kombinationen av två besöksmål – det 2000 år gamla gravfältet och en årlig skulpturutställning – lett till ökad upplevelse för besökaren och också till fler besökare. Detta beskrivs också närmare i kapitel 5.

Kunskap – medvetenhet – förändring

Ökad kunskap hos en besökare leder till ökad medvetenhet. Forskningsprojektet visar en ökad medvetenhet hos besökare om kulturarvets värde (Pilane gravfält och

Vitlycke museum) och om sårbara marina miljöer (Scary Seafood och Marina kolonilotter).

Ökad medvetenhet kan förändra framtida beteenden. När vi omförhandlar vår bild av världen ser vi tydligare hur vi (i egenskap av samhällsaktörer) kan bidra till förbättring. Intresset för att delta vid fler aktiviteter som har kunskap och lärande som syfte (kunskapsturism) ökar.

Science tourism i form av interaktiv båtexcursion vid Tjärnö.

4/FORSKARNAS REKOMMENDATIONER

Forskning bidrar till turistens upplevelse

Science tourism, eller vetenskapsturism, är turism där vetenskap, kunskap och/eller deltagande i forskning är kärnan i turistupplevelsen och reseanledningen. Detta kan besöksnäringens företag och organisationer, som museer och science centers dra nytta av. De kan även erbjuda besökarna en möjlighet att delta i forskning (så kallad medborgarforskning) genom att samarbeta med forskningsaktörer.

Dra nytta av kunskap om lärande och målgruppen

Besöksnäringens företag kan dra nytta av teorier om lärande, som exempelvis visar att engagemang, interaktion och kritisk reflektion ökar lärandet, för att skapa minnesvärda, berikande och transformativa upplevelser. Kunskap om besökarnas förkunskaper, motiv till besöket och deras kulturella kapital påverkar lärandet. Den kan användas för att målgruppsanpassa och förstärka erbjudanden.

Varumärke och koncept viktiga plattformar

Tydliga varumärken och koncept ger besökaren ett övergripande tema och en bärande idé att förhålla sig till och också att känna igen. Besökaren ges möjlighet att engagera, fördjupa eller bredda sig och därmed lära sig något nytt. Genom att skapa varumärken och koncept som bidrar till lärande kan besöksnäringens företag göra enskilda aktiviteter mer sammanhållna, skapa nya aktiviteter inom konceptet samt etablera nya och förbättrade relationer och samarbeten.

Kommunikation förstärker upplevelser

Kunskap som förmedlas genom skyltar, guidning och digital teknik möjliggör meningsfulla, relevanta och inkluderande upplevelser. Med en modell (till exempel TORE-modellen, se sidan 30) som utgångspunkt kan företagen avgöra om kommunikationen är informativ, på rätt kunskapsnivå i förhållande till förväntade förkunskaper, underhållande och engagerande.

5/TVÅ RÖSTER OM KUNSKAPSTURSIM

Forskningsstationen på Tjärnö lockar tusentals besökare

Vid Tjärnö marina laboratorium nära Strömstad bedrivs forskning inom marin ekologi. Sedan start har allmänheten visat intresse för verksamheten, många nyfikna har velat göra besök. Idag är labbet ett turistmål som tar emot 5 000 besökare på sommaren och många skolklasser under året. Kunskap är i fokus – forskning, utbildning och publik verksamhet samsas.

Martin Larsvik, marinbiolog, informatör, Tjärnö marina laboratorium, Göteborgs universitet.

– Fältstationen Tjärnö, som ingår i Göteborgs universitet, grundades 1963. Under Lars Afzelius, tidig föreståndare, och kollegan Kerstin Johannessson expanderade anläggningen från mitten av 1970-talet. Idag finns här cirka 50 forskare, 20 teknisk och administrativ personal och flera hundra studenter inom marin ekologi varje år från både Sverige och andra länder, berättar Martin Larsvik.

Turister nyfikna på havet

Afzelius vurmade inte bara för utbildning och forskning, han menade att också en utåtriktad och synlig verksamhet var viktig. Han såg till att bygga Tjärnös första akvarium med ett femtontal akvarietankar 1986. Då öppnades forskningsstationen för allmänheten.

– I alla år sedan vi startade har människor bankat på våra dörrar för att få komma in och se vad vi gör. Det har vi fallit till föga för och organiserat efter hand. Vi har utvecklat den publika verksamheten med flera aktiviteter för allmänheten med fokus på att lära genom att uppleva. Akvariet lockar flest. Den mest populära behållaren i alla åldersgrupper är vårt klappkvarium där man får stoppa ner händerna och känna på bland annat sjöstjärnor, död mans hand och krabbor.

Från maj till mitten av oktober erbjuds strandexkursioner, där deltagarna får upptäcka vad som lever på en grund sandbotten. Man kan också följa med på utfärd på ett forskningsfartyg. De populärvetenskapliga föreläsningarna under sommarhalvåret lockar en äldre publik medan Barnens sommarlabb vänder sig till yngre barn mellan 7 och 11 år. Företag och föreningar kan boka guidade visningar året runt.

– Att organisera den publika verksamheten kräver resurser och är en kostnad för oss, men vi har alltid tagit betalt från enstaka besökare och skolklasser. Det har gjort det möjligt att ha anställda som till exempel guider under högsäsong.

Exkursion med forskningsfartyg, för allmänheten.

Elever med kunskap som resmål

Varje vår och höst tar labbet också emot mer än 1 000 gymnasieelever från hela landet, främst från naturvetenskapligt program. Under sommaren erbjuds även fyra dagars Summer Science Camp.

– Gymnasieklasserna som kommer från till exempel Stockholm, Småland, Dalarna och Norge har oss som huvudsaklig reseanledning. Vi anordnar guidning och berättar om pågående undervisning och aktuell forskning. De får också möjlighet att genomföra experiment och vetenskapliga studier.

Eleverna stannar gärna och ofta några dagar. I mån av plats kan de övernatta på laboratoriet, annars bor de på anläggningar i närheten.

– De vill gärna bo hos oss, men vi kan tyvärr inte ta emot alla. Inom vår anläggning finns drygt 90 bäddar. När de inte är upptagna av studenter eller forskare kan vi erbjuda eleverna övernattnings. Annars rekommenderar vi campingar och i stugbyar i närheten. Vi ska inte konkurrera med den befintliga turistverksamheten i Bohuslän utan vill vara ett komplement just inriktat på kunskapsturism. Genom det bidrar vi till besöksnäringen.

Gott om plats för fler

Tjärnölabbet kan enligt Martin vara den universitetsverksamhet som har störst antal besökare i Sverige. För 20 år sedan sattes målet 25 000 per år, man bedömer att så många besökare kan få plats utan att turister och forskare stör varandra. Det är en bra bit kvar, men man har på intet sätt övergett målet.

– Sommartid klarar vi att ta emot flera hundra besökare på en dag och vi gör allt vad vi kan för att få fler. Vi marknadsför oss i våra digitala kanaler, genom turistbyrån, sätter upp affischer, delar ut flygblad på boendeanläggningar och stugbyar. Men, det finns också flaskhalsar. Vi hade gärna sett tätare kollektivtrafik under vinterhalvåret. Det är också en begränsning i hur många vi kan ta emot på forskningsfartygen. I somras hade vi elva utfärder, efterfrågan är stor och vi skulle kunna haft minst 22. Men ytterligare ett fartyg är en stor investering. Och forskning och utbildning måste alltid ha prioritet.

Spontana möten mellan forskning och besökare

På Tjärnö är ambitionen att det ska vara enkelt till kontakt mellan forskare, studenter och besökare, men utan att man stör varandra. Afzelius tänkte strategiskt när den publika delen byggdes i ena delen av området, forskningsverksamheten ligger i den andra.

– Det ska vara separerat, men inte vattentäta skott. Vi vill att besökare ska uppfatta att detta är en levande forskarmiljö. Det skiljer oss från andra akvarier. Den perfekta situationen är när en besökare i akvariet ställer en fråga, kanske får ett halvdant svar från oss som jobbar där, men så råkar det gå förbi en forskare som vi kan haffa. Sånt uppskattas jättemycket.

Kunskap mot fördomar och för nya studenter

Den utåtriktade verksamheten är viktig av fler skäl. Inte minst för att bidra till allmänt ökad kunskap.

– Vi är passionerade över havet som miljö och att forskning är viktigt. Forskningsbaserad kunskap är något vi pushar allt mer för. Den kan inte minst bidra till ett bättre samhälle genom att motverka fördomar. Vi har också en annan baktanke att detta är ett slags långsiktig studentrekrytering. Om vi kan inspirera 7-till 11-åringar att krabbor är coola och forskning är viktigt kanske de kommer tillbaka som studenter tio år senare. Slutligen har vi också ett ansvar gentemot skattebetalarna. Vi måste ge tillbaka det de betalar. Vill dom komma hit – självklart ska vi organisera det.

Tjärnö marina laboratorium är en av de verksamheter som forskarna i BFUF-projektet Kunskapsturism som attraktion och resurs har studerat.

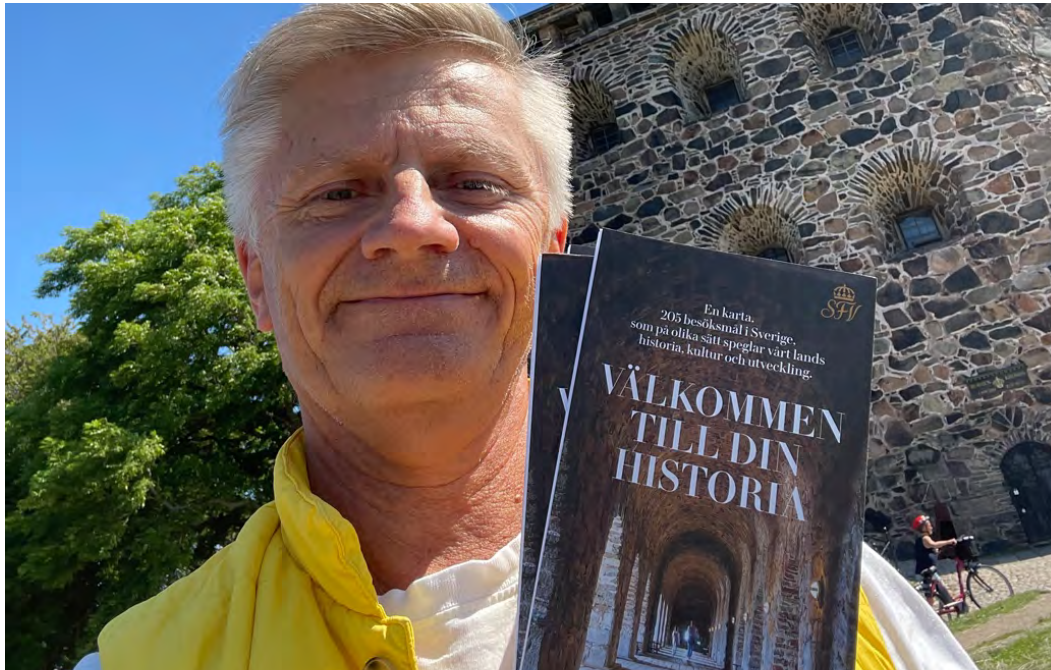
Läs mer om Tjärnöns verksamhet här. <https://www.gu.se/tjarno>

Barnens sommarlabb.

Besöksnäringens största fastighetsägare önskar fler entreprenörer

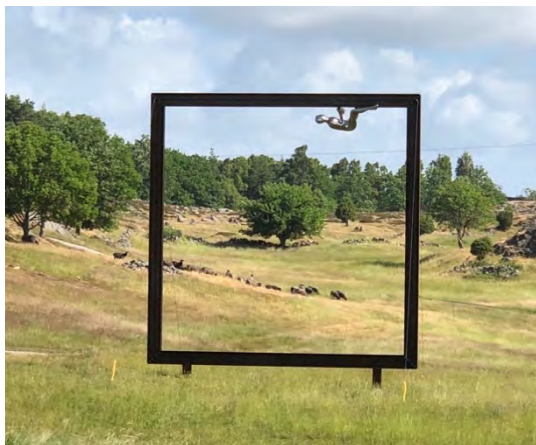
Claes Brunius, affärsutvecklare på Statens fastighetsverk.

Statens fastighetsverk (SFV) förvaltar cirka 2 300 fastigheter, varav 205 historiska besöksmål samt anseende mängder öar, skog och mark i Sverige. Myndigheten är därmed besöksnäringens största fastighetsägare. Cirka 2/3 av besöksmålen hyrs ut till aktörer som bedriver publika verksamheter i dem. Men det finns utrymme för fler samarbeten.

– Statens fastighetsverks uppgift är att förvalta och bevara utvalda kulturmiljöer för alla oss svenskar räknat. Bland dem finns slott, befästningar, fornminnen, museer, parker och fyrplatser. Vi bedriver inte själva någon publik verksamhet utan hyr ut till aktörer som erbjuder platsens besökare service och upplevelser. Tillsammans med våra hyresgäster strävar vi efter att göra besöksmålen konkurrenskraftiga och attraktiva för både barn och vuxna, berättar Claes Brunius, affärsutvecklare på Statens fastighetsverk.

Nutida skulpturer lockar hundratusen besökare till tvåtusenårigt gravfält

Pilane gravfält på Tjörn består av ett nittiototal fornlämningar från järnåldern (år 0–600). Sedan 2007 arrangerar hyresgästen Peter Lennby varje sommar en ny skulpturutställning på det 8 hektar stora naturområde som omger gravfältet. Hans tanke är att genom konst locka fler besökare till fornlämningen och till att vilja veta mer om sin historia. Besöksmålet har växt med åren och har nu över 100 000 besökare per år.

Pilane. Maria Miesenbergers "Holding On".

– Skulptur i Pilane är en perfekt blandning av konst, historia och natur. Peter har utvecklat ett mycket framgångsrikt koncept där besökarna upplever både utställningen och gravfältet med sin historia i den bohuslänska naturen. Verksamheten finansieras av entréavgifter och överskottet återinvesteras. Man har bland annat kunnat bygga en entrébyggnad, göra en större parkering och ökat tillgängligheten.

I SFV:s bestånd finns många kulturmiljöer med potential att utvecklas till ännu attraktivare besöksmål.

– Vi äger ett flertal fornminnen där vi inte har hyresgäster idag och där man kan tro att det inte finns ekonomiska förutsättningar att bedriva verksamhet, tills man tittar på hur Pilane har lyckats. Vi har bland annat diskuterat möjligheten att applicera liknande tankar på Öland där SFV förvaltar många gravfält, fornborgar, en slottsruin och en ödekyrka.

Pilane

Välkommen till din historia

Till sommarsäsongen 2022 tog SFV fram en stor papperskarta med 205 historiska besöksmål sorterade efter landskap. Den har delats ut på besöksmålen men även skickats till landets kommunalråd, riksdagsledamöter och landshövdingar.

– Vårt uppdrag förutsätter att samhället ökar sitt engagemang kring våra historiska besöksmål både kort- och långsiktigt. Därför arbetar vi aktivt med att påvisa deras samhällsvärden för kommuner och regioner. Vi förvaltar besöksmål i cirka 70 värdkommuner. Vissa av dem är lite hemmablinda och inser inte att de har tillgång till ett starkt varumärke och en dragare till sin destination. Andra är medvetna, men

anser att det är ägaren statens uppgift att ansvara för utvecklingen. Många kommuner tycker sig inte heller kunna prioritera kulturarvsfrågor. Vi jobbar därför med en modell där vi vänder på kuttingen och frågar vilka samhällsfrågor som är viktigast för vår värdkommun och visar sedan vad våra kulturmiljöer tillför och kan tillföra inom exempelvis integration, hälsa eller infrastruktur. En bra fungerande kulturmiljö kan ge en kommun positiva effekter inom många olika samhällsområden.

Goda möjligheter för besöksnäringen

Claes lyfter ett annat exempel på lyckat samarbete vid en av verkets 16 fyrplatser, Pater Noster på den karga ön Hamneskär utanför Marstrand. Där har hyresgästen med utgångspunkt från platsens historia utvecklat den gamla fyrmästarbostaden till en unik hotellverksamhet. I november 2021 vann Pater Noster AHEAD:s pris för Europas bästa och kammade därefter hem AHEAD Global New Concept Award för världens bästa helhetskoncept. Hotellet nominerades också till Stora turismpriset 2022.

– Vi letar ständigt efter fler duktiga entreprenörer som har förmåga att utveckla våra miljöer och förvandla deras historier till unika och attraktiva upplevelser som genererar intäkter. Besöksnäringens aktörer är varmt välkomna att utarbeta sina idéer tillsammans med oss. Jag är övertygad om att kunskapsturism är viktig, men jag tror inte att näringen upptäckt den på bred front ännu. Här finns en enorm potential för företag i besöksnäringen. Men man måste lära sig att affärsmässigt tillvarata våra autentiska kulturmiljöer och deras spännande historier. Gör man det kan man bedriva en hållbar verksamhet. Och inte minst bidra till att säkerställa att platserna kan bevaras och hållas öppna även för framtida generationer.

Pater Noster.

Ladda ner kartan Välkommen till din historia **här**.

Läs mer om Statens fastighetsverks verksamhet **här**.

Kontakt: besok@sfv.se

Statens fastighetsverk har medverkat i BFUF-projektet Kunskapsturism som attraktion och resurs.

6/PROJEKTET OCH RESULTAT

Potential i marknads- och produktutveckling

Aktörer inom området kunskapsturism har potential att bidra till hållbart bevarande och till utveckling av natur- och kulturmiljö. Detta kan göras både genom utveckling av helt nya marknader (*marknadsutveckling*) och genom nya turistiska produkter och koncept (*produktutveckling*).

I vart och ett av projektets tre temaområden: Science tourism, Varumärke/koncept och Kunskapsturismens förmedling och konsumtion finns både marknads- och produktutvecklingsansatsen representerad.

1. Science tourism

Temat science tourism utforskades bland annat genom studier av medborgarforskning (citizen science) vid en camping i Strömstad samt en besökarundersökning (enkät) på kanalbåten Paddan (då kallad Forskarpaddan) under Västerhavsveckan 2021.

Utgångspunkten var att förstå hur besökarens förkunskaper, motiv och kulturella kapital påverkar nivån av engagemang och därmed lärandet.

Slutsatser

Det finns potential i att använda medborgarforskning som turistattraktion. Den skapar mening för deltagarna/besökarna vilket skapar engagemang och lärande och dessutom förhöjer upplevelsen. Medborgarforskning som aktivitet anses mer lättillgänglig än ekoturism eller exempelvis volontärturism.

Aktiviteterna bör engagera och involvera besökarna och gärna ge tillfällen för reflektion. Detta kan uppnås genom att förändra en guidad tur eller genom att välja andra mer samskapande aktiviteter (som medborgarforskning).

För den "rena" formen av science tourism (till exempel när forskningsstationer erbjuder publika aktiviteter) är troligtvis *marknadsutveckling* som ansats mest intressant eftersom kunskap i form av forskningsresultat är en av reseanledningarna. Marknaden är liten men växande.

I den mera upplevelsebaserade formen medborgarforskning är den unika upplevelsen (som baseras på interaktion och att besökaren blir uppslukad) troligtvis mer intressant, det vill säga *produktutvecklingsansatsen*. Den unika upplevelsen bara råkar bidra till lärande men kan väcka ett intresse att lära mer.

Medborgarforskning

Medborgarforskning (citizen science) handlar om att allmänheten, alltså personer som inte är forskare, hjälper forskare att undersöka olika frågor. Det vanligaste är att hjälpa forskare att samla in och/eller granska stora mängder data i en omfattning som inte skulle vara möjlig för forskaren på egen hand. Medborgarforskning kan även handla om att gemensamt formulera forskningsfrågor, prova ut metoder och sammanställa eller kommunicera resultat.²

Under hösten 2020 genomfördes ett projektarbete kring turism och medborgarforskning med marint skräp som tema.³ Fallstudien var en camping i Strömstad som ville engagera sina gäster i medborgarforskning. Tjärnös forskningslaboratorium vid Göteborgs universitet bidrog med handledning tillsammans med de tre huvudforskarna i BFUF-projektet.

Medborgarforskning skapar mening för deltagarna och är ett sätt att demokratisera kunskap. Den skapar också fördelar för destinationen och kan utgöra en del av hållbarhetsarbetet för besöksnäringen.

Strandstädning och fotografering

Några exempel på medborgarforskning är kopplade till strandstädning och fotodokumentation. Strandstädning som aktivitet kan kombineras med att deltagaren rapporterar in hur mycket eller vilken typ av skräp som samlas in. Deltagaren bidrar därmed till forskning. Vid fotografering ombuds turister fotografera sina upplevelser och därefter diskutera dessa tillsammans med en forskare, som sedan använder intervjumaterialet och bilderna i sin forskning.

Forskarpaddan

För att förstå vilken typ av aktiviteter som skapar lärande, och för vem, genomfördes en enkätstudie vid en guidning i samband med Västerhavsveckan i Göteborg i augusti 2021. Guidningen som handlade om havets historiska betydelse för Göteborg utfördes av Per Hallén, forskare i ekonomisk historia. Platsen var kanalbåten Paddan, för tillfället kallad Forskarpaddan.

---

² Vetenskap & Allmänhet.

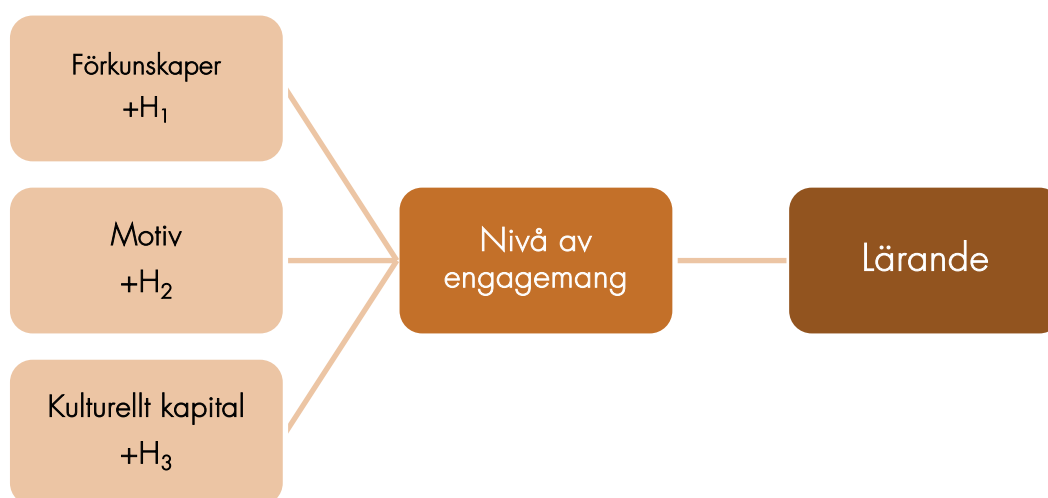
³ Anna Axelsson, mastersstudent i Sea & Society-programmet vid Göteborgs universitet. Rapporten är publicerad i Centrum för Turisms rapportserie, <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/68359>. Anna Axelsson och Andreas Skriver Hansen skriver om medborgarforskning i kapitlet Citizen science as a tourist attraction – An active learning tourist experience i antologin Tourism, Knowledge and Learning, 2022.

Besökarens engagemang

Syftet med enkäten var att få svar på och förstå hur besökarens förkunskaper, motiv och kulturella kapital påverkar nivån av engagemang och därmed lärandet (figur 3).

En av frågorna handlade om motivet till att besökaren deltog i den guidade turen. Svaren analyserades tillsammans med frågor om lärande. Analysen visade att motiven "för att lära mig eller upptäcka något nytt" och "för att koppla av" (fetmarkerade i tabell 1) påverkar graden av lärande (tabell 2).

Det är svårare att väcka tankar om turistens egna liv och ge hen möjlighet till reflektion (fetmarkerad i tabell 2) genom en guidad tur, där turisten ofta är relativt passiv. Just reflektion kopplat till individens egna liv är en av förutsättningarna för transformativt lärande vilket kan ändra värderingar, attityder och beteende.

Figur 3. Modell för besökarens nivå av engagemang med hypoteser.

Forskarpaddan: Motiv

Motiv
Trevligt sätt att spendera tid med familj/vänner
För att lära mig eller upptäcka något nytt
För att koppla av
För att det är en aktivitet som finns i området
För att havet är ett av mina stora intressen

Tabell 1. Forskarpaddan. Motiv. Resultat (utdrag) från enkätundersökning vid Forskarpaddan.

Forskarpaddan: Lärande

Lärande	Medelvärde (1-5)
Efter den guidade turen har min kunskap om stadens koppling till havet förbättrats	4,4
Den guidade turen var begriplig utefter mina förkunskaper	4,4
Att delta i den guidade turen ökade min medvetenhet om stadens koppling till havet	4,3
Den guidade turen väckte tankar om mitt eget liv och gav möjligheter till reflektion	3,4

Tabell 2. Forskarpaddan. Lärande. Resultat (utdrag) från enkätundersökning vid Forskarpaddan. Medelvärdena visar i vilken grad besökaren instämmer i påståendena (1= inte alls instämmer, 5= instämmer helt).

Forskarpaddan i Göteborg i samband med Västerhavsveckan.

2. Varumärke/koncept

Inom temaområdet studerades varumärken och koncept som används eller kan användas för upplevelsebaserat och transformativt lärande. Inspiration från och samarbeten med andra projekt ingick i studien.

Biosfärområde Bohuskust – studie av processen att skapa ett biosfärområde

En processtudie utfördes inom arbetet att skapa ett biosfärområde i Bohuslän, där forskarna bidrog aktivt och kontinuerligt genom att ingå i styrgruppen för förstudien. Under 2020 genomfördes dialogmöten med intressenter samt förutsättningar att etablera ett biosfärområde utreddes.

Scary seafood – undersöka möjligheter med marina växter och djur

Scary seafood är ett systerprojekt som en av forskarna samt partners från Tjärnö marina laboratorium varit inblandade i parallellt med detta projekt och som har stark koppling till nya varumärken och koncept för lärande inom turism⁴.

Syftet var att visa på möjligheterna för ett urval av lokalt förekommande växter och djur med marint ursprung, att utvecklas till produkter som serveras på restauranger eller som ingår i erbjudanden till besökare där exempelvis fiske/plockning och tillagning av marina råvaror är en del av upplevelsen.

Marina kolonilotter – pilotstudie för marin odling

Inom det Interreg-finansierade projektet Marint Gränsforum Skagerrak genomfördes en pilotstudie kring marina kolonilotter på Tjärnö marina laboratorium.⁵ Projektet tog utgångspunkt från idén att odla sina egna grödor i havet, som man gör med kolonilotter på land. Skulle marina kolonilotter kunna vara en del av framtidens lösning för att kunna föda en växande befolkning i världen?

Slutsatser

Scary seafood och Marina kolonilotter är koncept som genom att locka till unika upplevelser kan bidra till lärande (produktutvecklingsansatsen) medan namnet Biosfärområde (innan det etablerats) lockar de redan initierade (marknadsutvecklingsansatsen). Båda ansatserna är intressanta ur ett lärande- och hållbarhetsperspektiv.

Biosfärområden kan fungera som lärandestestinationer (learning destinations) och förebilder för hållbar utveckling. De kan bidra till att transformera samhällssystem och beteenden i en hållbar riktning genom turism.

---

⁴ Scary seafood finansierades av Jordbruksverket och drevs under perioden 2020–2021 av Göteborgs universitet med Chalmers Tekniska Högskola, RISE – Research Institutes of Sweden, Turistrådet Väst-sverige, Skärgårdsidyllen AB, Catxalot AB, Fisk Idag AB och Restaurang VRÅ. Syftet var att visa på möjligheterna för ett urval av lokalt förekommande växter och djur med marint ursprung, att utvecklas till produkter som serveras på restauranger eller som ingår i erbjudanden till besökare där exempelvis fiske/plockning och tillagning av marina råvaror är en del av upplevelsen. Målgrupperna var främst råvaruproducenter, grossister, restauranger och upplevelsebaserad sektor. I fem workshoppar hölls presentationer och diskussioner kring alternativa råvaror samt provsmakning av produkter eller rätter. I vissa fall ingick också tillagning och experimenterande.

⁵ Bodin, M. (2022). Pilotförsök Marin kolonilott på Tjärnö. Göteborgs universitet och Marint Gränsforum Skagerrak. Tillgänglig på: <https://www.gu.se/sites/default/files/2022-02/marina-kolonilotter-rapport.pdf>

Att bygga varumärken kring platser kopplat till mat och specifika råvaror har visat sig framgångsrikt. Syftet med konceptet Scary seafood är att locka till hållbar produktion och konsumtion av marina råvaror och produkter och samtidigt utveckla en destination, i detta fall Bohuslän.

Marina kolonilotter kan vara en viktig del av en hållbar destinations erbjudanden, som bidrar till platsens identitet och image. Besökaren får inspiration att odla men också att äta hållbar mat från havet.

Biosfärområde Bohuskust

Biosfärområden är områden med höga biologiska och kulturella landskapsvärden som fungerar som modellområden för hållbar utveckling. Nya metoder och kunskap utvecklas och testas i lokal samverkan, det samtidiga nyttjandet och bevarandet av de unika värdena är centralt. Biosfärprogrammet bygger på lokalt engagemang för hållbar samhällsutveckling i biosfärområdena, som även ska utgöra goda exempel för andra. Unesco utser biosfärområden efter nominering från medlemsländerna. Det finns i dag över 700 biosfärområden fördelade på nästan 130 länder, i Sverige finns det sju.⁶

Under 2020 utreddes möjligheterna att etablera ytterligare ett biosfärområde i Sverige – Biosfärområde Bohuskust. Forskarna bidrog aktivt och kontinuerligt genom att ingå i styrgruppen för förstudien.⁷

Resultaten visar att biosfärområden kan fungera som lärandestinationer (learning destinations) och förebilder för hållbar utveckling, vilket underlättar förutsättningar för lärande, innovation och attraktiva destinationer genom transdisciplinär samproduktion av kunskap. Biosfärområden kan ta itu med aspekter av demokrati och inkludering och riva ner snäva syner på partnerskap, konkurrens och nätverk. Därigenom kan möjligheter ges att transformera samhällssystem och beteenden i en hållbar riktning genom turism.

Det finns svårigheter med att kommunicera biosfärområde, namnet är svårt att förstå och signalerar inte samverkan. Om den demokratiska avsikten inte implementeras och stöds av alla intressenter finns risk att etableringen av biosfärområdet misslyckas.

---

⁶ <https://unesco.se/vetenskap/biosfaromraden/>

⁷ Destination development based on knowledge and learning: initiating a UNESCO biosphere reserve (BR) in Bohuslän, Antologin Tourism, Knowledge and Learning, 2022.

Scary seafood

Scary seafood är ett koncept som kan ses som en form av extraordinär matupplevelse. Att smaka ny mat från havet är både främmande, skrämmande och väcker nyfikenhet.

Scary seafood var i ett systerprojekt till BFUF-projektet. En av forskarna samt partners från Tjärnö marina laboratorium medverkade.

Syftet var att locka till och sprida kunskap om hållbar produktion och konsumtion av marina råvaror och produkter samt att utveckla destinationen Bohuslän. Lokala och okonventionella råvaror som marina alger, blötdjur och skaldjur samt alternativa styckningsdetaljer från fisk användes.

Inom Scary seafood genomfördes fem workshops:

- Vad kan man plocka och laga till vid strandkanten?
Kajakpaddling med plockning av råvaror som sedan tillagades tillsammans.
- Kan man äta maneter?
Två paneler med konsumenter respektive specialister testade färdiga produkter av marina råvaror såsom tapenade, pesto och chips.
- De outnyttjade kräftdjuren och tagghudingarna.
Kockar experimenterade med annorlunda råvaror och analyserade resultaten tillsammans.
- Mera snäckor, musslor och ostron på tallriken.
Kockar experimenterade med råvaror från havet och en testpanel med konsumenter provade och diskuterade resultaten.
- Hur använder man de alternativa styckningsdetaljerna hos fisk?
Provmakning och utvärdering av rätter tillagade av alternativa delar av fisk, såsom nuggets och burgare.

Kajakpaddling med plockning av Scary seafood.

Scary seafood uppfattas både som positivt och negativt. För målgrupper som är nyfikna och gärna vill vara på gränsen till det skrämmande kan det vara intressant med exempelvis sjögurka och maneter. För andra målgrupper handlar mer om normalisering och igenkänning, att exempelvis äta alternativa styckningsdetaljer eller sjöpungsfond.

Att bygga varumärken kring platser kopplat till mat och specifika råvaror har tidigare visat sig framgångsrikt. Scary seafood-produkter kan användas för publika evenemang kring hållbarhetsfrågor eller som temakvällar på restaurang för att skapa intresse hos konsumenter. Att samla ett antal kockar som experimenterar med råvarorna, presentera och diskutera rätterna med ett fåtal gäster kan vara ett konkret upplägg.

Både svenska konsumenter och producenter av sjömat är av tradition starkt bundna till ett begränsat antal arter av exempelvis kräftor och räkor och till filéer av fisk. Detta skiljer sig från andra länder. Hos kockar, invånare, besökare och andra aktörer finns ett starkt intresse både för det unika och det småskaliga, lokala och miljömässigt hållbara. Invandrade grupper är intressanta att inkludera i koncept kring Scary seafood, där finns mycket kompetens och tradition kring råvaror, rätter och styckningsdetaljer som inte används i Sverige.

Marina kolonilotter

Projektet Marint Gränsforum Skagerrak drivs av Svinesundskommittén tillsammans med Viken fylkeskommune i Norge. Det finansieras av europeiska regionala utvecklingsfonden (Interreg). I projektet arbetar också Tjärnö marina laboratorium och Länsstyrelsen Västra Götaland. Projektet riktar sig mot marina näringar, framförallt verksamheter inom ostron och alger. Syftet är att stärka Skagerraks livskraft och potential inom blå tillväxt genom att arbeta tillsammans mellan discipliner och mellan Sverige och Norge.⁸

Inom projektet genomförde en av BFUF-projektets partners en pilotstudie kring marina kolonilotter, som studerades av projektets forskare.⁹ Studien tog utgångspunkt i idén att odla egna grödor i havet liksom man gör på kolonilotter på land. En huvudfråga var om marina kolonilotter skulle kunna vara en del av framtidens lösning för att kunna föda en växande befolkning i världen. Ur ett besökarperspektiv skulle den marina kolonilotten vara en attraktion och samtidigt en informationsplats för vattenbruk, som ökar havsmedvetenheten (ocean literacy).

I projektet testades olika arter som är lämpliga att odla, fiska och förvara¹⁰ samt olika redskap och metoder. Projektet kartlade vilka tillstånd som krävs, i dagsläget utgör detta ett stort hinder i Sverige jämfört med exempelvis Danmark. Det pågår en dialogprocess med berörda myndigheter för förenkling och uppdatering av lagar och regler för vattenbruk i stort och för marina kolonilotter.

---

⁸ <https://www.tanum.se/naringslivarbete/projekt/marintgransforumskagerrak.4.468505b4172580e6b9421b56.html>

⁹ Bodin, M. (2022). Pilotförsök Marin kolonilott på Tjärnö. Göteborgs universitet och Marint Gränsforum Skagerrak. Tillgänglig på: <https://www.gu.se/sites/default/files/2022-02/marina-kolonilotter-rapport.pdf>

¹⁰ Exempelvis sockertång, havssallat, strandkrabba, blåmussla, sjöping och tångräka.

Forskarna i BFUFs kunskapsturismprojekt handledde under våren 2021 studenter som utförde examensarbeten på temat marina kolonilotter. Vid examen genomfördes ett så kallat student slam där uppsatserna presenterades för forskare, myndigheter och andra intressenter. Uppsatserna finns sammanfattade i *Skafferiet under ytan: En rapport om marina kolonilotter*.¹¹ Att använda studenter i projekt med forskningsanknytning ger nya intressanta uppslag och resultat för forskningen och kan bidra till ökad kunskap, ökad samverkan och möjliga rekryteringar av nytutexaminerade studenter för besöksnäringens företag.

Odlad sjöpunng på marin kolonilott vid Tjärnö marina forskningslaboratorium.

---

¹¹ https://www.gu.se/sites/default/files/2022-06/Skafferiet%20under%20ytan_2022-03-17_version%202.pdf

3. Kunskapsturismens förmedling och konsumtion

I temaområde 3 undersöktes vilken kunskap som förmedlas och konsumeras inom ramarna för kunskapsturism – och hur. I samarbete med Vitlycke museum och Statens Fastighetsverk genomfördes publikundersökningar (enkäter) vid två arkeologiska besöksmål; Pilane gravfält och Tanums världsarv.

Pilane gravfält och Tanums världsarv är två välbesökta arkeologiska platser. Det är stor skillnad i form av vilka aktiviteter och upplevelser som erbjuds, hur kunskap förmedlas, vilken kunskap som förmedlas och hur den konsumeras.

Forskarna har studerat hur besökaren ser på den kunskap som förmedlas. Är den informativ, på rätt kunskapsnivå i förhållande till förväntade förkunskaper och är den underhållande och engagerande?

Slutsatser

Kunskapsförmedling kan utvecklas, särskilt vad gäller besökares möjligheter att lära genom självreflektion.

Skyltning är en förmedlingskanal med lång historik och tradition. Syftet är både att sprida kunskap och väcka intresse. Skyltningen är viktig som dörröppnare för vidare kunskap, men ger inte en transformativ upplevelse i sig självt.

Kunskapsförmedling i form av exempelvis fysiska och digitala guidningar kan ge en stor grupp människor starka upplevelser som bidrar till lärande (produktutvecklingsansatsen) men kan också rikta sig till en smal men växande kunskapstörstande målgrupp (marknadsutvecklingsansatsen). Slutsatsen är att båda ansatserna behövs, en varierad kunskapsförmedling där flera typer av upplevelser tillsammans bidrar till kunskap.

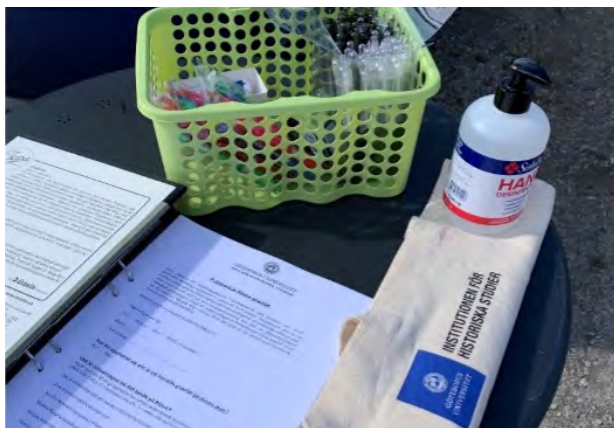
Informationsskylt vid Pilane gravfält. Gravfältet sträcker ut sig bakom skylten.

Pilane gravfält

Pilane på Tjörn är ett järnåldersgravfält. Varje år anordnas här en stor skulpturutställning – Skulptur i Pilane. Utställningen är ett privat initiativ som genomförs av Statens fastighetsverks hyresgäst Pilane Heritage Museum. Utställningen har medfört ett kraftigt ökat besöksantal, från cirka 1 000 per år före starten till 100 000 (2018).

På Pilane gravfält förmedlas arkeologisk kunskap genom informationsskyltar, vid tidpunkten för undersökningen två stycken. Den äldre sattes upp av Riksantikvarieämbetet för snart 20 år sedan, den nyare av Statens fastighetsverk 2020. Ingen annan form av kunskapskommunikation kopplat till gravfältet eller arkeologi erbjöds.

Publikundersökning vid Pilane gravfält.

Publikundersökningen genomfördes under två dagar i augusti 2020

Syftet med undersökningen var:

- Besöksmotiv/motivation – vilken är anledningen till turistens besök
- Skyltningen – ger den kunskap om platsen, tidigare kunskap, självreflektion
- Lärande och ny kunskap – gav besöket ny kunskap, fördjupad kunskap, ändrad inställning till arkeologi

Enkätundersökningens resultat i korthet:

- Fyra av fem uppgav att de hade stannat till och läst texten på de arkeologiska informationsskyltarna.
- Samtliga som besvarade enkäten svarade ja på frågan om de var medvetna om att det fanns ett gravfält på platsen.
- Den främsta anledningen till besöket på platsen är utan tvekan skulpturutställningen, inte gravfältet. Andra viktiga besöksanledningar är att det är ett trevligt sätt att spendera tid med vänner/familj och för att upptäcka eller lära sig något nytt.

Pilane: Medelvärden och resultat om skyltar

Om skyltarna	Medelvärde (1–5)
När jag läst texten förstod jag platsens historia bättre	3,7
Texten var begriplig utifrån mina förkunskaper	3,8
Texten väckte tankar om mitt eget liv och gav möjligheter till reflektion	2,9

Tabell 3. Pilane. Om skyltarna. Resultat (utdrag) från enkätundersökning vid Forskarpaddan. Medelvärdena visar i vilken grad besökaren instämmer i påståendena (1= inte alls instämmer, 5= instämmer helt).

Pilane: Medelvärden och resultat besökarens lärande och kunskap

Om besökarens lärande och kunskap	Medelvärde (1–5)
När jag läst texten förstod jag platsens historia bättre	3,7
Jag lärde mig nya saker om arkeologi	2,9
Jag fick fördjupad kunskap om saker jag kände till sedan tidigare	3
Besöket ändrade min inställning till arkeologi i positiv riktning	2,8
Jag blev intresserad av att lära mig mer om arkeologi	2,9

Tabell 4. Pilane. Om besökarens lärande och kunskap. Resultat (utdrag) från enkätundersökning vid Pilane gravfält. Medelvärdena visar i vilken grad besökaren instämmer i påståendena (1= inte alls instämmer, 5= instämmer helt).

En jämförelse mellan kunskapsförmedlingen på Pilane och Forskarpaddan (temaområde 1) är kanske inte helt rättvis eftersom det rör sig om två helt skilda kontexter, men den guidade turen genererar en högre grad av lärande. Guidning har en högre grad av interaktivitet vilket kan ha påverkat detta. Vid en jämförelse av värden på "väckte tankar om mitt eget liv och gav möjligheter till reflektion" är medelvärdet högre på Forskarpaddan. Endast skyltning gör det svårare för turisten att uppleva detta.

Undersökningen visar på ett medeltal strax under tre (av fem).

Kunskapsförmedlingens bidrag till ökad kunskap om platsen förhåller sig relativt väl även i relation till besökarens tidigare kunskaper.

Skyltningen bidrar inte i någon större omfattning till ny arkeologisk kunskap eller ett ökat intresse för arkeologi. Publikundersökningen visar att kunskapsförmedlingen vid Pilane gravfält har stor potential att utvecklas särskilt vad gäller turistens möjligheter att lära genom självreflektion samt skyltningens möjlighet att väcka intresse för fornlämningen och arkeologi.

En av de skulpturer som ingick i skulpturutställningen vid Pilane gravfält år 2021.

Ökad kunskap hos turisten leder till ökad medvetenhet. Det kan röra sig om medvetenhet kring kulturarvets värde, sårbara marina miljöer eller andra kontexter som turisten kan lära sig om inom ramarna för kunskapsturism. Ökad medvetenhet kan förändra framtida beteenden, exempelvis när besökaren hamnar i en liknande situation. Medvetenheten kan också göra att vi som besökare "omförhandlar" vår bild av världen och vad vi i egenskap av samhällsaktörer kan göra för att förbättra situationen (transformativt lärande). Dessutom kan intresset för att delta vid andra aktiviteter som har kunskap och lärande som syfte (kunskapsturism) öka.

Undersökningen vid Pilane gravfält pekar inte på en kunskapsförmedling som leder i denna riktning. Trots att arkeologin på Pilane har en mycket skarp konkurrent av uppmärksamheten i

form av skulpturutställningen, menar forskarna att just kombinationen av en väl kommunicerad arkeologi i kombination med skulpturutställningen skulle kunna leda till en extraordinär upplevelse för turisten.

Tanums världsarv

Vitlycke museum är ett kunskaps- och upplevelsecenter i Tanums världsarv – ett område med omkring 600 hällristningsplatser. På museet bedrivs en omfattande publik verksamhet med kunskapsförmedling om hällristningar och bronsålder. Museet besöks av cirka 125 000 personer årligen. Museet är ett uttalat kunskapscentra, där finns en tydlig anknytning till lärande. Där erbjuds flera olika typer av aktiviteter som grundas i kunskap som attraktion. Vid museet förmedlas arkeologisk kunskap genom flera kommunikationskanaler; informationsskyltar, guide turer, museiutställningar (ej 2021 på grund av covid-19), information och kunskapsartiklar på hemsidan, sociala medier och en applikation.

Publikundersökningen i Tanums världsarv genomfördes under sommaren 2021. Enkäter delades ut av guiderna på Vitlycke museum i samband med de korta, kostnadsfria guide turer (30 minuter) till Vitlyckehällen, den hällristning i Tanums världsarv som ligger närmast Vitlycke museum och som är aktuell för flest besökare.

Publikundersökningen berörde också informationsskyltarna (från 2020) och Besökarna ombads fylla i enkäten efter den guide turen eller sitt besök.

Syftet med undersökningen var att undersöka:

- Besöksmotiv/motivation – vad är anledningen till turistens besök
- Skyltningen – ger den kunskap om platsen, tidigare kunskap, självreflektion
- Guidningen – ger den kunskap om platsen, tidigare kunskap, självreflektion
- Lärande och ny kunskap – gav besöket ny kunskap, fördjupad kunskap, inställning till arkeologi

Enkätundersökningens resultat i korthet:

- 30 procent av besökarna angav annan nationalitet än svensk
- En tydlig majoritet hade avslutade universitetsstudier (82 procent)
- Den främsta anledningen till besöket var att lära sig något nytt

I tabellerna nedan redovisas medelvärden och resultat avseende svar om skyltar, guidning, lärande och ny kunskap.

Tanums världsarv: Medelvärden och resultat om skyltarna

Om skyltarna	Medelvärde (1–5)
När jag läst texten förstod jag platsens historia bättre	3,7
Texten var begriplig utifrån mina förkunskaper	3,8
Att läsa på skyltarna ökade min medvetenhet om arkeologi och kulturarv	3,8
Texten väckte tankar om mitt eget liv och gav möjligheter till reflektion	2,9

Tabell 5. Tanums världsarv. Om skyltarna. Resultat (utdrag) från enkätundersökning vid Tanums världsarv. Medelvärdena visar i vilken grad besökaren instämmer i påståendena (1= inte alls instämmer, 5= instämmer helt).

Tanums världsarv: Medelvärden och resultat om guidningen

Om guidningen	Medelvärde (1-5)
Efter den guideade turen förstod jag platsens historia bättre	4,7
Den guideade turen var begriplig utifrån mina förkunskaper	4,8
Att delta i den guideade turen ökade min medvetenhet om arkeologi och kulturarv	3,8
Den guideade turen väckte tankar om mitt eget liv och gav möjligheter till reflektion	2,9

Tabell 6. Tanums världsarv. Om guidningen. Resultat (utdrag) från enkätundersökning vid Tanums världsarv. Medelvärdena visar i vilken grad besökaren instämmer i påståendena (1= inte alls instämmer, 5= instämmer helt).

Tanums världsarv: Medelvärden och resultat om lärande och ny kunskap

Om lärande och ny kunskap	Medelvärde (1-5)
Jag lärde mig en eller flera saker jag inte visste tidigare	4,6
Jag fick fördjupat kunskap om saker jag kände till sedan tidigare	4,3
Besöket har ändrat min attityd till arkeologi och kulturarv i en positiv riktning	3,7
Jag blev intresserad av att lära mig mer om arkeologi och kulturarv	3,9

Tabell 7. Tanums världsarv. Om lärande och ny kunskap. Resultat (utdrag) från enkätundersökning vid Tanums världsarv. Medelvärdena visar i vilken grad besökaren instämmer i påståendena (1= inte alls instämmer, 5= instämmer helt).

Analys av enkäterna

Skyltarna (på både svenska och engelska) fungerar relativt bra för att ge förståelse för platsens historia (3,7) samt att texten var begriplig utifrån besökarens förkunskaper (3,8). Detta är särskilt intressant eftersom en relativt hög andel av besökarna (30 procent) var utländska turister. Tidigare undersökningar har visat att skyltar i Sverige ofta utgår ifrån att läsaren har förkunskaper som överensstämmer med svensk skolgång.

Guidningen ger ett starkare resultat på samma frågor, det vill säga förståelse för platsens historia (4,7) och förståelse utifrån förkunskaper (4,8). Detta bör betraktas som höga siffror och ett mycket positivt resultat vad gäller de guideade turerna.

När det gäller kunskapsförmedling att väcka tankar om mottagarens egna liv och möjligheter till reflektion via skyltning och guidning var resultatet svagare (2,9 på båda).

Resultaten av kunskapsförmedlingen på platsen är att betrakta som mycket god. Höga medelvärden på både ny kunskap (4,6) och fördjupad kunskap kring saker besökaren kände till sedan tidigare (4,3) visar på en god och varierad kunskapsförmedling. Jämfört med resultaten från undersökningen vid Pilane gravfält gav denna enkätundersökning högre siffror avseende

kunskapsförmedlingens möjlighet att bidra till ökat intresse (3,9) och attitydförändring kopplad till arkeologi (3,7). Siffrorna är relativt höga och visar på att den kunskapsförmedling som sker bidrar till en ökad medvetenhet. Tydlig skyltning och möjlighet till guidning tyder inte oväntat på att lärandet ökar. Det betyder dock inte att mer information eller fler aktiviteter alltid är bättre. Upplevelsebaserat och transformativt lärande kräver också tid för reflektion och att nyfikenheten väcks att lära mer.

Skyltningen vid Vitlyckehällen, Tanums världsarv.

Kunskapsturismens kommunikationskanaler

Kunskap inom turism kan kommuniceras på flera sätt; till exempel genom muntlig kommunikation (till exempel guidning), informationsskyltar eller via hemsidor.

Lärande genom guidade turer – historiska perspektiv

Guidade turer är viktiga för turisters lärande, lärandet kan vara både passivt och aktivt. Vid passivt lärande lyssnar man på andra som talar, utvecklar färdigheter oavsiktligt eller samlar på sig livserfarenheter över tid. Aktivt lärande sker genom sökande efter kunskap, att bemästra en uppgift eller eftersträva abstrakt kunskap.¹²

Organisationer, chefer och guider kan skapa möjligheter till aktivt lärande. Resultaten visar att lärande spelar stor roll för resandet, speciellt i guidade turer, och att guiderna utövar sina olika roller samtidigt.

---

¹² Antologin *Tourism, Knowledge and Learning*, 2022. Kapitel 4. Malin Zillinger, Jan-Henrik Nilsson.

Upplevelsebaserat lärande genom informationsskyltar

Den hundraåriga traditionen av informationsskyltar behöver utvecklas för att skapa engagemang och bidra till upplevelsebaserat lärande för turisten.¹³

Konceptet interpretation, som kan sammanfattas som levandegörande av natur- eller kulturarv, är ett sätt att skapa insikter och arbeta praktiskt med informationsskyltar. Målet är att göra kulturarvet meningsfullt och relevant på ett personlig och emotionellt plan och på ett sätt som stimulerar människor att reflektera och bli förvånade, provocerade och roade.

Enligt den så kallade TORE-modellen ska interpretationen ha ett tydligt tema (T), vara väl organiserad (O), vara relevant (R) och angenäm/njutbar (enjoyable, E).

Det behöver läggas mer fokus på att förstå de som läser eller på andra sätt tar del av skylten samt på deras tidigare kunskap. Detta kan endast göras genom att lära känna besökaren, exempelvis genom enkätstudier eller intervjuer som syftar till att fånga upp och förstå kunskapens målgrupp. För att uppnå upplevelsebaserat lärande med informationsskyltar bör skyltar ses som dörröppnare för kulturarvsupplevelsen snarare än slutstationen för lärandet.

---

¹³ Kapitel 5 Maria Persson och Anita Synnestvedt.

7/OM FORSKNINGSPROJEKTET

Syftet med forskningsprojektet har varit att utforska, etablera samt visa på potentialen för kunskapsturism och science tourism.

Utgångspunkten har varit att kunskap bör ses både som attraktion och som resurs för hållbar destinationsutveckling.

Forskarna problematiserade behovet av kompetensutveckling inom besöksnäringen och analyserade kunskapens bärande roll, både ur ett näringsperspektiv och ur ett hållbarhetsperspektiv, där samskapande mellan olika aktörer är central. En bredare och fördjupad samverkan mellan besöksnäringens medarbetare, akademien och offentlig sektor är ett av sätten att bygga förståelse, kunskap och färdigheter.

Projektets mål

- att utforska begreppen kunskapsturism och science tourism genom att bidra till dess definition och teoribildning samt problematisera kring hur kunskap produceras, förmedlas och konsumeras inom turism.
- att etablera begreppen kunskapsturism och science tourism genom att skapa medvetenhet och förståelse kring dem, såväl inom akademien som inom offentlig och privat sektor samt hos civilsamhället.
- att visa på potentialen för kunskapsturism och science tourism att bidra till hållbart bevarande och utveckling av natur- och kulturmiljö.

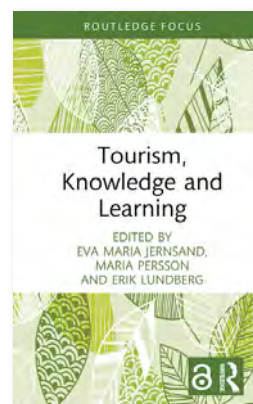
Tre temaområden

Projektet genomfördes i tre temaområden:

- science tourism
- varumärke/koncept
- kunskapsturismens förmedling och konsumtion

Metod

Forskarna har genomfört deltagande observationer, intervjuer, enkäter, två workshoppar med projektpartnern Statens fastighetsverk (SFV), diskussioner och samarbeten med partnerorganisationerna och andra intressenter samt litteraturstudier. Resultaten presenteras i denna rapport samt i antologin *Tourism, Knowledge and Learning*¹⁴ som projektets tre huvudforskare är redaktörer för.

---

¹⁴ <https://www.routledge.com/Tourism--Knowledge-and-Learning/Jernsand-Persson-Lundberg/p/book/9781032274881#sup>

#21 NYFIKEN

Kunskapsturism som kan utveckla besöksnäringen

November 2022

Text **Eva Maria Jernsand, Maria Persson** och **Erik Lundberg**, Centrum för turism vid Göteborgs universitet. I forskningen har också **Lena Gipperth, Tyrone Martinsson, Lena Mossberg** och **Anita Synnestvedt**, Göteborgs universitet, deltagit.

Andreas Skriver Hansen, Clas Mellby, Anna Axelsson, Malin Zillinger och **Jan-Henrik Nilsson** har också medverkat.

Rapportredaktör **Eva Fohlstedt**, BFUF

Illustrationer **Stina Wirsén**

Foto sid 4, **Cecilia Sjöberg**, sid 7, 24, 25 och 29, **Maria Persson**, sid 10, **Hans Björkman**, sid 11, **Martin Larsvik**, sid 12, **SFV**, sid 13, **Peter Lennby**, sid 14, **Hans Trygg (SFV)**, sid 18, **Malin Rosengren**, sid 21, 23 och 26, **Eva Maria Jernsand**

ISBN 978-91-88535-17-7

Kontakt

eva.maria.jernsand@handels.gu.se

info@bfuf.se

bfuf.se

Rapporten finns att ladda ner på bfuf.se.

Rapporten är en sammanfattning av forskningsprojektet "Kunskapsturism som attraktion och resurs vid Centrum för turism vid Göteborgs universitet. Projektet pågick 2020–2022.

Ange gärna BFUF som källa vid citering.

